

sissime adscribitur Concilio Romano sub Nicolao II. de quo vide supra p. 242. 243; falso item impingitur Guitmundo et Guillelmo s. Theodorici, qui ambo disertissime retinent communem doctrinam (Guitm. Bibl. Max. Patrum T. XVIII. p. 449; Guillelm. Bibl. PP. Cisterc. T. IV. p. 134.). Vere ita, ut obiicitur, senserunt Abbaudus Abbas (1), Gualterus Victorinus, et Graeci illi, qui corpus Christi in Eucharistia corruptibile esse dixerunt, sed errore manifesto (vide supra p. 135. 158.).

c) Appellant ad theologos recentioris aetatis, ad Arriagam (T. VII. disp. 38.) et Bossuetum (in Expositione Fidei n. 13.). At Il. cc. Arriaga de sola gravitate ipsis consentit, de ceteris accidentibus communem doctrinam defendit; Bossuetus ne attingit quidem totam hanc quaestionem (2). De Petro Alliacensi mox dicam.

Consensus itaque plenissimus veterum theologorum universalis et constans in unam doctrinam de obiectiva physica specierum realitate fundatam in rationibus mere theologice non autem derivatam ex particulari aliqua philosophia, puta ex peripatetica, in dubium vocari nullo modo potest.

3°. Cum Patrum doctrina, cum theologorum unanimi consensione, cum universo modo loquendi ecclesiastico de parte visibili sacramenti Eucharistiae connectuntur doctrina et definitiones Conciliorum, ita ut explicatio ecclesiastica multipliciter manifestata habeat in Conciliis suam authenticam expressionem, et radii dispersi hic velut in unum verticem colligantur. Ex hac connexionione doctrinae Conciliorum cum universa reliqua explicatione in Ecclesia

(1) Quod ait Fortunatus a Brixia Physic. general. T. I. p. 224: « Abbaudum de eucharisticis panis speciebus id ipsum docuisse, quod de iisdem modo tradunt recentiores, » perquam falsum est; quamvis enim docuerit accidentia inseparabilia a substantia, non tamen sensit, illas species esse tantummodo impressiones in nostros sensus, sed putavit, ipsum revera corpus Christi album esse, rotundum, et ceteris affectum qualitibus, quas in Eucharistia experimur; atque ideo etiam gravius erravit quam recentiores, sed errore longe diverso.

(2) Nominat Witasse adhuc Grimoaldum, quem videre non potui, et Casimirum Tolosanum, qui vixit tempore Cartesii, et in suis « Atomis Peripateticae » (in indicem prohibitorum relatis, donec corrigantur) ex integro sequitur eius philosophiam (T. II. p. 127. seq.).

intelligitur, sensum doctrinae synodalis, si quid forte solis spectatis verbis posset esse ambiguum, unice illum esse verum, qui respondeat reliquae universali explicationi ecclesiasticae; absurde autem ad inveniendum in hisce Conciliis sensum contrarium doctrinae communi et ipsa Conciliorum aetate universali, assumerentur velut norma interpretationis recentius invectae theoriae philosophicae.

a) Post Concilium Lateranense IV. (cap. *Firmiter*) et Concilium Florentinum (decret. pro Armenis) definitur in Conc. Tridentino sess. XIII. can. 2: « conversio totius substantiae panis in corpus et totius substantiae vini in sanguinem, *manentibus dumtaxat speciebus panis et vini.* » Non dicemus, quod tamen multi veteres theologici asserunt, esse hic *definitam de fide* permanentiam specierum panis et vini. Posset quidem aliquis contendere, *permanentiam specierum* quae fuerant in termino *a quo* (in pane et vino), ingredi ipsam notionem conversionis proprie dictae, ut sit aliquid *tertium commune* utrique termino totali *a quo* et *ad quem* (cf. th. XIII.), et ideo dum definitur de fide conversio, etiam incisum illud enuntians *permanentiam specierum* continere ex mente Concilii definitionem de fide. Attamen lubens concedo, posse definitionem facile alio modo explicari, praesertim cum permanentia *communis tertii* non videatur essentialis omni conversioni. Quod Concilium enuntiat in recto et intendit definire est conversio ac desitio totius substantiae panis et vini, et ad hoc melius declarandum in obliquo subiungit, id quod manet, non esse substantiam seu aliquid substantiale, sed esse *dumtaxat species panis et vini*. Hac tamen ipsa oppositione inter *substantiam panis ac vini* et inter *species panis ac vini*, dum illa converti, hae *manere* dicuntur, Concilium enuntiat et confirmat, licet solum in obliquo, transeunte substantia panis et vini *manere species* eiusdem panis et vini eo modo, quo iuxta communem tum temporis et quovis tempore antecedente sententiam id intelligebatur. Sane designatas fuisse a Concilio non species tantum *intentionales* in nostris sensibus, sed *species obiectivas* ipsas eas, quae fuerant substantiae panis et vini, negari non potest sine verborum deflexione in gratiam novae theoriae tempore Concilii

nondum audita. In ipsa verborum constructione, dum substantia panis et vini converti, *species panis et vini manere* dicuntur, immediate edicitur: aliquid quod fuerat panis et vinum, *transit*; aliquid quod fuerat panis et vini, *manet*; hoc autem manens sensu obvio non potest intelligi nisi obiectivum aliquid, quod fuerat inhaerens pani et vino ut subiecto, sicut in altero membro opposito transiens est aliquid obiectivum. Sed omissa ratione logica, evidens est ratio historica. Hic quippe terminus *species panis et vini* in oppositione ad substantiam, quando agebatur de Eucharistia, tempore Concilii et saltem ex multis saeculis ante Concilium non erat ambiguae significationis, sed unum tantum habebat sensum determinatum et ab omnibus intellectum specierum obiective realium, quae fuerant ipsius panis et vini; qui ergo fieri potuit, ut Patres Tridentini aliud intellexerint in eo canone statuendo? (cf. Pallavicin. *Curs. theolog.* l. VI. c. 20.).

Hinc patet, quam inanis sit exceptio, quando dicunt, divina providentia et directione Spiritus Sancti factum esse, ut Concilia numquam appellaverint *accidentia* panis et vini, sed constanter elegerint vocabulum, quod per se significat *species intentionales*, non autem obiectiva realia accidentia; et sollicite animadvertit Witasse (l. c.), in uno capite 3. sess. XIII. Concilii Tridentini novies repeti vocabulum *species*, quin vel semel dicatur *accidens*. At non quaeritur, quid vocabulo *species* per se significari possit, sed quid tempore Concilii terminus *species panis et vini*, in oppositione ad substantiam, loquendo de Eucharistia usu universali apud omnes theologos significaverit. Haec autem significatio ex dictis erat specierum obiective realium non intentionalium tantummodo. Si autem dicerent, terminum tunc temporis habuisse quidem hanc determinatam significationem, admittere tamen etiam eam, quae subsequenti tempore ab his philosophis et theologis catholicis ei subiecta est, exceptio esset multo improbilior. Profecto enim sicut quivis sermo, ita etiam textus Conciliorum intelligendi sunt secundum usum loquendi et significationem verborum tunc obtinentem, quando verba dicta vel scripta sunt. Hac interpretandi regula negata sequeretur istud ab-

surdum, quod definitionibus Conciliorum non necessario competeret infallibilitas formaliter secundum significationem, qua sunt editae, sed solum verbis materialiter spectatis, quia secundum alium usum loquendi postea inducendum contingerent sensum verum. At omnino contrarium tenendum esse, quisque videt; infallibiles enim sunt definitiones tantummodo secundum significationem, qua editae sunt; secundum aliam vero significationem, si quando diversa et a Conciliis aliena induceretur, possent esse falsae, ideoque intelligendae sunt quovis tempore secundum significationem verborum et usum loquendi illius aetatis, qua sunt editae. Haec, ut iam satis indicavi, non ideo dico, quod velim evincere, in canone Tridentino revera contineri *definitionem* de speciebus realibus; sed ut pateat falsitas illius interpretationis, qua adversarii ex vocabulo *species* a Conciliis adhibito argumentum sibi suppetere putant ad defendendas species tantum *intentionales* pro parte visibili sacramenti.

Ad nomen *species* εἶδος quod pertinet, illud quatenus (ut hoc loco) in corporibus opponitur substantiae, primo significat, quidquid immediatum est obiectum visus (a specio, conspicio, εἶδω), et deinde aliorum sensuum, per quod substantia nobis manifestatur; in re ergo ipsa non aliud significant *species* quam *accidentia sensibilia*. Significatione derivata deinde dicitur quidem species etiam imago seu modificatio in sensibus nostris et in anima, qua specie affecti sensus percipiunt, et anima velut informata intelligit obiecta; sed certe haec non est prima et multo minus unica nominis significatio. In re sacramentaria ubi opponuntur sibi substantia panis transiens et *species* panis manentes ut visibilis pars sacramenti, non modo nulla est ratio, spectato etiam solo nomine, cur haec altera significatio praeferrī debeat, sed est ratio, cur nomen a sua prima et maxime propria significatione immediati obiecti sensuum detorquendum non sit ad hanc alteram derivatam significationem. In illa ergo Conciliorum et Patrum appellatione servatur tota proprietates sermonis, dum nomine *specierum* designantur *accidentia sensibilia*.

Est vero etiam ratio, cur *species* potius quam *acciden-*

tia dixerint. Nam α) ut ait Suarez, fundamenta theologica suppetunt tantum pro permanentia *accidentium sensibilium*, et ideo non oportebat explicite sermonem facere de aliis qualitatibus occultis, si quae sunt vel esse putabantur; *sensibilia* autem *accidentia* proprio distinguuntur nomine *specierum* (vide Suarez disp. 56. sect. 1. conclus. 2. contra quem confer Vasquez disp. 194. c. 1.). Ita distinxit Lanfrancus de Euch. c. 18, quando dixit, conversionem fieri substantiae « reservatis ipsarum rerum *speciebus et quibusdam aliis qualitatibus*. » β) Quamvis eadem res dicatur *species*, quae est *accidens*, non tamen idem formalis conceptus exprimitur utroque nomine; *species* exprimit rem cum relatione ad nostram perceptionem, *accidens* dicit rem eandem cum relatione *inhaerentiae* in substantia. Quare cum sermo est de accidentibus non actu inhaerentibus subiecto, et cum fides confirmanda, quod, licet nihil sit mutatum quoad perceptionem sensuum, tamen substantia non amplius subesse credi debet, aptius dicitur *species* quae *conspicitur*, quam *accidens* quod hic et nunc *nulli substantiae accidit*.

b) Adhuc pressius congruit sententia, quam defendimus, definitionibus in Concilio Constantiensi sess. VIII. et in Bulla Confirmationis Martini V. Duo ibi damnantur articuli distincti in doctrina Wicleffi. *Primus articulus*: « Substantia panis materialis et similiter substantia vini materialis remanent in sacramento altaris. » *Secundus articulus*: « Accidentia panis non manent sine subiecto in eodem sacramento. »

Quamvis ex negatione desitionis panis necessario consequatur negatio permanentiae accidentium sine subiecto, sunt tamen illi duo articuli distincti in doctrina Wicleffi. Sicut enim ex negatione realis praesentiae sequitur necessario negatio transubstantiationis, et tamen Calviniani habentes negationem utramque ut articulos distinctos, dogma transubstantiationis seorsum et speciali haeresi impugnabant; ita etiam Wicleffus negando transubstantiationem primum affirmabat permanentiam substantiae panis, et praeterea doctrinam, quam reperit in Ecclesia *de permanentia accidentium sine subiecto*, seorsum et per se sumptam reii-

ciebat ut falsam et repugnantem. Est haec utriusque capituli distinctio in doctrina haeretici plane evidens. « *In duobus*, inquit, stat nostra variatio in hac materia; primo in propositione affirmativa, qua dicitur quod accidens est sine subiecto; secundo in propositione negativa, quod non remanet substantia panis et vini post consecrationem. » Wicleff. 1. de Apostas. c. 16. Appellant hanc doctrinam de permanentia accidentium sine subiecto « scandalosum mendacium » ib. c. 21. non eo solum quod docetur absentia substantiae panis, sed eo quod accidens sine subiecto repugnat, « quod non potest sic esse de potentia Dei absoluta, » ut aiebat serm. 58.

Unde Walsinghamus (apud D'Argentrée Collect. Iudic. T. I. P. II. p. 8.) articulum Wicleffi ita exprimit. « Deus de potentia sua absoluta non potest facere, quod in sacramento altaris essent accidentia sine subiecto. » Hinc etiam Thomas Waldensis in Opere suo paulo post Concilium Constantiense dicato Pontifici Martino V. qui illud diligenti Doctorum examine praemisso coram Cardinalibus approbavit (vide Breve Martini praefixum Operi Waldensis), perpetuo utrumque articulum haeretici ut distinctum propriis argumentis confutat (lege Waldens. T. II. cc. 75-83.). Ipsam pariter illorum duorum articulorum damnationem a Concilio editam considerat tamquam duplicem ita, ut damnatio secundi sit distincta licet dependens a damnatione primi. « *De articulis transubstantiationis et accidentis sine subiecto* dicendum est etc... Si petatur ratio Concilii *de fide accidentis sine subiecto*, dicendum, quia fides principalis articuli (de praesentia reali et transubstantiatione, ut verbis institutionis expressa est) hoc concludit » Waldens. c. 75. fol. 128. col. 4. Ait scilicet, fundamentum definitionis; quod accidentia manent sine subiecto, esse in verbis Christi directis ad panem: hoc est corpus meum (cf. th. XV. n. II.).

Tum ergo ex modo disputandi ipsius haeretici, qui non solum dicebat, manere substantiam panis et in ea manere accidentia; sed etiam seorsum contendebat, non manere nec posse manere accidentia sine subiecto; tum ex modo, quo catholici intelligebant definitionem Concilii, videtur plane

consequi, articulum secundum: « accidentia non manent sine subiecto, » non esse praecise et unice damnatum, quia asserebatur manere substantia panis, quod iam proscriptum erat in articulo primo, sed etiam per se et seorsum. Unde propositio vi huius damnationis tenenda non erit haec conditionata: *si manent accidentia, manent sine subiecto*, ut volunt adversarii; sed haec absoluta: *accidentia manent sine subiecto*.

Atqui, reponunt Witasse, Drouin, Fortunatus a Brixia ll. cc., contra hanc interpretationem in promptu est testimonium omni exceptione maius Petri ab Alliaco, qui Concilii Constantiensis magna pars fuerat. Alliacensis autem testatur, inquit Drouinius, nihil aliud Concilium proscribere voluisse, quam doctrinam Wicleffi, « non quod is more philosophorum accidentia sine subiecto esse non posse contenderet, de quo nequidem cogitabat; sed quod vellet, post consecrationem elementum panis, ut antea fuerat, accidentium esse subiectum, nullamque fieri transubstantiationem. Hoc itaque sensu debet synodus Constantiensis intelligi. Cuius responsionis testem habemus Card. Petrum de Alliaco, qui Concilio magna cum laude interfuit; affirmat enim (in 4. sent. q. 6. a. 3.), hoc decreto Patres nihil aliud nisi errorem Wicleffi proscribere voluisse. » Ita ille l. c. In tota hac diatribe unum est verissimum, Patres nihil aliud proscribere voluisse quam errorem Wicleffi; est enim hoc decretum enumeratio 45. articulorum huius haeretici cum subnexis censuris, inter quos 1us. et 2us. sunt illi commemorati; ad hoc ergo non opus est teste Alliacensi vel quovis alio, sed sola lectione articulorum. At vero error Wicleffi proscriptus revera is erat, ut demonstravimus, quod more philosophorum contenderet accidentia sine subiecto esse non posse, de quo non solum cogitabat, sed quod velut suae doctrinae fundamentum speciatim et omnibus viribus adstruere conabatur; hoc ergo ipsum in secundo articulo damnatum esse, Drouinius fateri cogeretur. Negabat utique Wicleffus transubstantiationem, et elementum panis in Eucharistia voluit esse accidentium subiectum; sed haec haeresis in primo iam articulo proscripta erat.

Petrus ab Alliaco deinde in suis commentariis ad 4. sent. de synodo Constantiensi nihil testatus est nec testari potuit. Illos enim scripsit iunior, cum esset magister in schola Parisiensi, 30 et amplius annis antequam senescens Cardinalis 65 annorum et maioribus negotiis occupatissimus interfuit Concilio (1). Patet id etiam evidenter ex modo, quo in iisdem commentariis loquitur de definitione Ecclesiae circa absentiam substantiae panis in Eucharistia, quod dogma post Concilium Constantiense non potuisset dicere se nondum videre explicite definitum (vide th. XIV. p. 207.). Si nihil testari eo loco potuit Alliacensis de Concilio adhuc futuro, saltem aliquid docet de accidentibus eucharisticis; quae ergo erat eius tum, cum commentarios in Sententias scriberet, hac de re opinio? Video enim etiam alios quosdam ad Alliacensem provocare, ac si recentiorum, quam impugnamus, sententiae faveret. Exponit in 4. q. 6. a. 3. ipsam recentiorum theoriam de speciebus intentionalibus, quam aliquis posset « imaginari » inquit. Iudicium Alliacensis de tali opinione hoc est. Si reperiretur qui ita diceret, « non esset propter hoc *tamquam haereticus habendus*; aliter enim minus esset favor fidei ad doctrinam philosophi » (2). Subiungit continuo: « quarta et communior opinio (confer eius modum loquendi de transubstantiatione l. c.), et *cui favet magis doctrina Ecclesiae*, est, quod in sacramento accidentia, quae fuerant panis, remanent sine subiecto et in illis fit fractio, et hanc teneo. »

(1) Petrus ab Alliaco natus 1350; lauream magisterii adeptus Parisiis 1380; creatus magnus magister domus Navarrae 1384; inde Cancellarius Universitatis et confessarius regis; tum 1396. promotus ad episcopatum Cameracensem, postquam nominatus fuerat ad Anicensem; creatus Cardinalis 1411. a Ioanne XXII. interfuit Concilio Costantiensi 1415; inde multis et magnis fungens publicis muneribus supervixit ad mensem Augusti 1425. quo obiit. Nemo certe credet, hominem qui Parisiis per omnes scholasticos gradus ascenderat, pensum baccalaureatus vel primi magisterii distulisse ad ultimum decennium suae vitae, quando iam senex et Cardinalis negotiis longe aliis erat distentus. (Vide Launoy Hist. domus Navarrae cf. Bullaeum Hist. Academ. Paris. T. IV. p. 97; De Rubéis in Opp. s. Thomae dissertat. X. cc. 1. 2.).

(2) Philosophus (Aristoteles) nempe nihil noverat de existentia vel possibilitate accidentis sine subiecto actualis inhaesionis.

Neque ergo possunt adversarii provocare ad opinionem Alliacensis, quae ceterum repugnans universali aliorum consensui nullius esset ponderis; prorsus vero absurde agunt, quando hunc locum ex eius commentariis volunt constituere normam ad interpretandum sensum Concilii Constantiensis. Ne vero dicant, haec etiam post Concilium ab auctore fuisse probata, quia ea non correxit, cogitent de eiusdem modo loquendi quoad transubstantiationem, quem etiam post Concilium incorrectum reliquit. Paucis scriptoribus erat animus imitandi Augustinum, ut senes retractarent, quae iuvenes scripserant minus castigate. Quamquam si recentiores philosophi catholici admisissent hoc ipsum iudicium Alliacensis, ut in commentariis exstat, non tam acriter defendissent sententiam, quae non sit quidem damnanda *ut haeretica*, sed cui *faveat minus doctrina Ecclesiae*. Hactenus satis de probatione theologica physicae realitatis specierum sacramentalium.

III. Superest quaestio *formaliter*, seu ratione principiorum cognoscendi, *philosophica*, *quomodo sint* hae species, quas theologice constat esse obiective reales. Theologice constat ex dictis, non repugnare, ut desinente substantia corporis conserventur per divinam omnipotentiam sensibiles species physice reales, quae fuerant ipsius substantiae; philosophice seu ex solis principiis et cognitionibus rationalibus, quas habemus de corporum natura, non posse positive demonstrari hanc non repugnantiam separationis talium accidentium a sua connaturali substantia, ultro fatemur. Ex altera tamen parte sicut ex principiis theologice haec non repugnantia est tenenda, ita possumus etiam considerando indolem nostrarum cognitionum de corporum natura reflexe intelligere, absolutam repugnantiam illius separabilitatis lumini rationis non esse evidentem. (Cf. th. II. nn. III. IV.).

Distinguimus certe in corporibus phaenomena, quibus se manifestant et quae nostrae experientiae immediate subiiciuntur, ac substantiam, quae illis phaenomenis subsesse intelligitur tamquam *νοούμενον*. Sicut autem in ordine cognitionis a praenomenis progredimur ad intelligendum *νοούμενον*, ita in ordine ontologico ex substantia, quae est *το*

νοούμενον, tamquam ex suo fundamento intelligimus consequi phaenomena velut effectus ex causa. Eatenus ergo cognitione metaphysica perspectam habemus naturam rationemque propriam substantiae corporum, quatenus ex phaenomenis et effectibus eam concludimus et intelligimus. Iam vero ex constantibus legibus, secundum quas phaenomena et effectus produntur, intelligimus quidem corpoream substantiam constanter et uniformiter suos effectus exserere secundum certas leges nobis ex ipsa constantia et uniformitate effectuum cognoscibiles; et vicissim intelligimus, haec phaenomena et hos effectus ex legibus iisdem perdurare non posse, nisi quamdiu substantia tamquam causa eis subest (1). At nullatenus rationi est evidens, illud prius, exertionem inquam phaenomenorum et effectuum connaturalium, non solum sub hypothesi, si serventur leges physicae, sed absolute esse necessarium, ita ut manente substantia corporis etiam ab omnipotente creatore et gubernatore totius naturae impediri ac suspendi non possit; ex ordine vero supernaturali manifestato in miraculis et nominatim in modo existendi sacramentali corporis Christi certo constat, illam necessitatem non esse absolutam sed solum hypotheticam, si serventur leges physicae, quarum constantia in exserendis effectibus a divina omnipotentia suspendi potest (cf. th. XI. p. 167. sq.). Pariter quod nunc quaerimus, rationi non est evidens, in ipsis phaenomenis sensibilibus, quibus substantia sese manifestat tamquam suis effectibus, nihil esse entitatis, quod deficiente substantia, a qua ut a causa secunda naturaliter pendet, per Dei omnipotentiam adhuc conservari possit. Neque enim ex cognitione, quam de intima natura sive substantiae corporeae sive eius accidentium habeamus, evidens est, in corpore sese manifestante sensibus nostris id, quo sese manifestat, nihil esse realitatis distinctae a substantia, quam ratione intelligimus ut fundamentum phaenomenorum. Examinando igitur

(1) Intelligo phaenomena et effectus substantiae, ut coniunguntur cum ipsa substantia eique inhaerent, non autem effectus receptos in aliis corporibus, ut e. g. impulsus receptus in uno corpore naturaliter perduraret etiam desinente corpore, a quo processit, vel ut lux propagata ex stella non minus perduraret, si stella esse desineret.